

Sodat jakoivat ja yhdistivät kansaa

Hirvenniemi
Ullamaija Kivikuru

Erimielisyydet kuuluvat vaikiintuneeseen asumiseen. Vuosisatoja on Aitoniemessä ja Hirvenniemessä riidellyt rajoista, teistä ja talonpaikoista, mutta vain pari kertaa on syntynyt varsinaisia rintamia.

Vuosi 1918. Tampereen taistelut heijastuivat tietysti Niihamanselän pohjoisrannalle. Asukkaat ottivat kantaa pitkälti yhteiskunnallisen asemansa perusteella. Talolliset tukivat valkoisia ja osallistuivat suojeluskunnan toimintaan, joku kiihkeästi, useimmat maltillisemmin. Pieneläjät tukivat punaisia, joku osallistui punakaartin toimintaan; kaksi työväenyhdistyksen aktivistia ammuttiin metsään. Tälläkin puolella oli kiihkoilijoita, mutta tuntuvasti enemmän seurailijoita. Vuoden 1918 tapahtumista kerrottaessa seurailijoiden näkökulmat ovat tahtoneet jäädä vähiin.

Aitolahden työväenyhdistys perustettiin vuonna 1908. Jäsenmäärä nousi nopeasti 200:een pitäjässä, jossa oli asukkaita alle 800. Mutta kun yhdistys perustettiin uudelleen sisällissodan jälkeen, jäseniä kirjattiin enää 38. Kesällä 1917 perustettiin ”maa-

”

Kun pohjana oli ehdonalainen asekatkennästä, olisi voinut tulla ehdotonta.

taloustuottajien järjestö”, jonka tarkoitus oli kuitenkin sama kuin suojeluskunnalla, ja lokakuussa nimi muutettiin suojeluskunnaksi. Jäseniä oli 15.

Hirvenniemen ja Aitoniemen kannalta rajuin tapahtuma oli Suinulan verilöyly tammikuussa 1918. Tampere oli punaisten hallinnassa. Satapäinen suojeluskunnan

Hirvenniemen suojeluskuntamiehiä univormuissaan.

osasto kokoontui yöllä Kiikkiselle ja aikoi Kangasalan kautta Pohjanmaalle valkoisten päävoimien luo. Tarkoitus oli takavarikoida matkan varrella punaisten aseita. Niitä ei Nurmien työväentalosta löytynyt, mutta löytyi punaisten ottamia vankeja, jotka vapautettiin. Vastapuolelle kiisi tieto asiasta, ja Tampereen punakaartin osasto lähti takaa-ajoon. Suinulan Markkulaan lepäämään pysähtyneet valkoiset jäivät punaisten saartamiksi. Tulitaistelun päätteeksi suojeluskuntalaiset antautuivat punaisille, jotka saivat vahvistusta venäläisestä osastosta. Venäläiset alkoivat tulittaa vankirivissä seiskeitä suojeluskuntalaisia. Markkulan pihassa kuoli 14 ja haavoittui 28 suojeluskuntalaista. Aloittivatko tulituksen todella venäläiset, sitä on mahdoton todistaa – mutta tuntui luontevalta syyttää ulkopuolisia.

Verilöylyn jälkipuinti jatkui pitkään. Valkoiset katsoivat, että rauhallisesti rintamalinjan läpi pyrkineitä suojeluskuntalaisia teloitettiin. Punaisten näkivät valkoisten toimet sabotaasina ja uhkana punaisen Tampereen hallin-

nalle. Hirvenniemen ja Aitoniemen asukkaita oli mukana molemmilla puolilla.

Helmikuussa valkoiset hyökkäsivät Hirvenniemestä kohti Tamperetta ja uudelleen maaliskuun 23. päivänä, jolloin punaisten huoltoyhteydet katkesivat. Huhtikuun 1. päivänä valta vaihtui Tampereella. Seuraavina kuukausina nälkä ja taudit kylvivät kuolemaa Tampereen vankileirillä. Messukylän alueelta kuoli taisteluissa ja vankileireillä punaisia 124, valkoisia kolme.

Punaisten ja valkoiset kohtasivat toisensa myös arjessa. Kirjattuja muistelmia on kertynyt lähinnä valkoisten puolelta. Punaisten eivät oikein kynämiehiä ja - naisia olleet.

Kustaa Ruokosen kertoo päiväkirjassaan, että punakaarti kävi ”kotitarkastusta pitämässä” ja penkoi kaiken. ”Isältä meni sukkia ja rahaa kolmekymmentä markkaa, äidiltä kalossit, Hannalta sukkaa, Haapalalta 200 markkaa, talosta lihaa ja leivät ja minun vaatteitani, kahdet paraat housut y.m.” Päiväkirjasta löytyvät tarkat merkinnät pakko-otetuista viljoista ja maidosta, joista kuitenkin saatiin yleensä maksu. Ruokosen isännän

Syntyjään aitolahtelainen majuri Eino Kivelä tuomittiin asekatkennästä. Hänestä tuli myös kansanedustaja.

tarkoituksena oli ilmoittautua taistelujoukkoihin, mutta kun hän meni esikunnan kortteeriin, jääkärit olivat niin humalassa, ettei ilmoittautumisesta tullut mitään. Mies jäi kotikonnuille.

”

Punaisten ja valkoiset kohtasivat toisensa myös arjessa.

Sotavuodet. Talvisodan puhjetessa vuoden 1918 kahtiajako oli jo lientynyt. Puolustushenki oli yhteinen. Sodan karuun saldo on luettavissa sankarihaudalta. Aitolahtelaisia kaatuneita oli 21, valtaosa parikymppisiä nuoria miehiä.

Sotien aikaan seurakuntatappien osaksi tuli käydä kertomassa kodeille surusanomaa. Runollisen ja varautuneen Mauri Hiidenheimonkin raskaana tehtävänä oli käydä kodeissa kertomassa, että perheen isä tai poika oli

kaatunut sodassa. Kyläläiset seurasivat silmä tarkkana, minne papin pukuun arkena sonnustautunut kirkkoherra suuntasi kulkunsa. Sanoja ei tarvittu, kun hän pysähtyi kohteensa ovelle. Talonväki tiesi jo sanoman sisällön.

Heti talvisodan sytyttyä Hirvenniemen ja Aitoniemen väkiluku moninkertaistui. Kaupunkilaiset tulivat pommituksia pakoon – elämää oli niin kesäasunnoissa kuin vakituisten asukkaiden luona. Majoituttiin yksi perhe huonetta kohden, parhaassa tapauksessa enemmänkin. Aitoniemen kesäasukkaat Kyrölät tulivat talvisotaa pakoon huvilalleen, mutta ensin piti majoittua Aitoniemen Routamaalle siksi aikaa, kun huvilaa lämmitettiin. Routamaan pirtissä oli vedetty naruja seinästä seinään ja ripustettu lakanoita eri perheiden looseiksi. Yksityisyys oli sana, jota ei tuolloin tunnettu.

Lähes jokainen sotaa paossa oleva perhe hankki kotieläimiä, etupäässä sikoja ja kanoja. Ruoka oli tiukalla. Kaupunkilaiset joutuivat elähdyttämään taitojaan eläinten pidossa.

Miehet olivat rintamalla,

samoin iso osa hevosista. Miten kylvää ja kyntää, kun resurssit olivat minimissä? Naisten vahvuus oli koetuksella. Noina aikoina vakiintui koulujen ”perunaloma” syksyllä, ja heinänteon aikaan lapsetkin pantiin tietysti ahertamaan.

Lisätyövoimaa saatiin inkeriläisistä, joita tuli maahan heti sotatoimien alettua. Suomalaiset tunsivat myötätuntoa heimoveljiään kohtaan. Eri puolille Hämettä sijoitettiin yli 2 000 inkeriläistä, etupäässä maaseudulle, koska tulijat olivat tottuneet maataloustöihin.

Asekatkennä. Sota loppui, ja hiljaiset miehet palasivat. Pelko tulevasta synnytti asekatkennähanke. Hirvenniemessä ja Aitoniemessä oli aseita jopa koululla ja kirkon vintillä. Kyläläisten tulkinnan mukaan paikallisia oli toki mukana, mutta osa aseista tuli kaupungista. Tampere-laisten mielestä oli parempi viedä aseet vähän syrjemmälle. Niitä tuotiin autokuorimaittain Aitolahdelle. Valtaosa piilotettiin saunojen vintteille ja puimalatoihin. Muutama isäntä otti nipun aseita sänkynsä alle.

Tamperelaiset pääsivät palkkahästä, kun tilinteon aika koitti. Aitolahtelaisille tuli tuomioita, etupäässä ehdollisia ja kohtalaisen lyhyitä. Parille miehelle oli jäädä Musta Pekka käteen, kun he joutuivat vähän myöhemmin tilille luvattomasta hirvenkaadosta. Kun pohjana oli ehdonalainen asekatkennästä, olisi voinut tulla ehdoton. Kangasalla oli kuitenkin samanhenkinen nimismies, joka rykäisi ja pani paperit pöytälaatikoon.

Asekatkennän kajo ulottui 1970-luvulle saakka. Tuolloin Aitoniemessä paloi huvila. Naapurit kauhistelivat jatkuvaa paukahtelua. Pitempään tienoolla asuneet naureskelsivat, että siellä jysähtelivät talon entisen haltijan asekatköt!

Tämä on kahdeksas osa Aitoniemen ja Hirviniemen historiaa käsittelevästä sarjasta.

Aseita pahan päivän varalle

Jatkosodan jälkeen Suomessa pelättiin Neuvostoliiton miehitystä. Tästä syystä eri puolilla maata varastoitiin aseita mahdollista sissisotaa varten. Operaation virallisena nimenä oli hajavarastointi, mutta asekatkennä vakiintui mediassa ja arkikeskusteluissa.

Jatkosodan loppuvaiheessa käynnistynyt operaatio oli mittava ja salainen. Se toteutettiin suojeluskuntapiireittäin. Mukana oli tuhansia luotettuja miehiä eri puolilla Suomea. Alun perin tarkoitus oli varastoida aseita 8 000 miehen tarpeisiin, mutta operaatio paisui. Lopulta suojeluskuntapiireissä oli koossa aseita ja tarvikkeita 35 000 miestä varten.

Operaatio toteutettiin päämajan komennossa, mutta sen yhteensopivuus Moskovan välirauhasopimuksen kanssa on kyseen-

alaistettu. Operaatio sai oikeistolaisen ja selvästi kommunismin vastaisen sävyn.

Valtaosa asekatkoista paljastettiin vuosina 1945-48. Kun kommunistinen sisäministeri Yrjö Leino ja valtiollinen poliisi eli Valpo saivat asiasta vihiä, katkennästä nousi valtava kohu. Tutkintaa hidasti jutun laajuuden lisäksi se, ettei ollut lakia, jonka nojalla olisi voitu nostaa syytteitä. Lopulta asekatkoista laadittiin taannehtiva laki samaan tapaan kuin sotasyllisistäkin.

Pohjoismaiden suurimmassa oikeudenkäynnissä tuomittiin kaikkiaan 1488 ihmistä. Nuorin tuomituista oli toiminnan alkaessa 16-vuotias, vanhin 78-vuotias; tuomion sai yhdeksän naista. Sörnäisten vankilassa istui hetken aikaa upseereita niin paljon, että vankilaa kutsuttiin ”Sörnäisten esikunnaksi”.

Pirkka-Hämeestä oli syytettynä 108 miestä, joista 48 vapautettiin ja 54 sai ehdollisen tuomion.

Syntyjään aitolahtelainen majuri Eero Kivelä sai 14 kuukauden tuomion. Kivelä istui tuomiotaan, kun kokoomuksen kansanedustaja K.T. Jutila nimitettiin Suomen lähettilääksi Washingtoniin. Kivelä olisi noussut varamiehen paikalta eduskuntaan, mutta hän istui vankilassa ilman valtakirjaa! Tampereen oikeuspormestari antoi vastoin valtuuksiaan edustajavaltakirjan Kivelän vaimolle. Maija Kivelä kuljetti sen rintaliiveissään vankilatapaamiseen. Kun Kivelä sai valtakirjan, häntä ei enää voitu pitää vangittuna ilman eduskunnan suostumusta. Kesällä 1947 Valpo vangitsi Kivelän uudelleen, mutta syksyllä eduskunta äänesti

hänet vapaaksi, vaikka kansanedustaja U. Kekkonen piti vastustuspuheenvuoron. Kivelä sai jatkaa vaalikauden loppuun, koska presidentti Paasikivi armahti hänet.

Osa aseista jäi vuosikymmeniksi pimentoon, kun operaatioon osallistuneet eivät halunneet niistä puhua. Operaatiolla oli vahva sisäpoliittinen merkityksensä sodanjälkeisen ajan kireissä tunnelmissa, ja sitä myös hyödynnettiin poliittisessa keskustelussa. Painetta lisäsi se, että samaan aikaan maassa käytiin sotasyllisyysoikeudenkäyntiä. Valtaosa asekatkennästä osallistuneista piti asekatkennästä isänmaallisena velvollisuutenaan. He eivät pahotelleet, että muutoin nuhteettomaan elämäntapaaleeseen kuului vankeustuomio asekatkennästä.